

a magyar fajkutatók számára különösebb eredményhez nem vezettek.

Török Aurél a tudományos kongresszusokon és folyóiratokban a kraniológia reformja ügyében folytatott heves vitáival, elmés és pontos műszereivel, módszertani ujitásaival, a kraniometria összes fontosabb problémáit felölelő hatalmas munkásságával nagy hírt és tekintélyt szerzett magának a nemzetközi tudományosságban. A jövő magyar fajkutatók számára pedig itt maradt nagy koponyagyűjteménye, melynek értéke újabb és újabb hiteles anyag előkezelés után egyre jobban fokozódik. Mégis fájdalommal tölt el bennünket az a tény, hogy ez a sokoldalúan képzett, vaslogikával gondolkodó s a megtestesült módszerességet képviselő nagy magyar elme mérhetetlen szorgalmát és hatalmas szellemi energiáját — jórészt rajta kívül eső okok folytán — nem eredeti célkitűzésére, nem a magyar nemzettest embertani kutatására fordította.

Ezért, amikor a Horthy Miklós Tudományegyetem új embertani és fajbiológiai intézete tudományos működését most megkezdi, nem lehet szebb, nemzetibb feladata, mint ha Török Aurélnak fél évszázad előtt kitűzött, de meg nem valósított programját a tudománynak azóta jóval fejlettebb eszközeivel folytatja és befejezi, hogy mielőbb elmondhassuk: Uraim! már ismerjük a magyart!

BARTUCZ LAJOS.

Táj és egyetem.

1.

A LEGTÖBB EMBER, ha az egyetemre gondol, csak a legmagasabb fokú iskolát hajlandó benne látni, holott az egyetem ennél sokkal több. Az iskola ugyanis nem tesz egyebet, mint valami gyakorlati célból kiválasztott ismereteket közöl a tanulóval, hogy az ezeket a maga élete érdekében felhasználhassa. Az egyetem azonban nem csupán közli az ismereteket, hanem azoknak legvégső alapjait is igyekszik kikutatni, hogy ilyenformán az egy-egy tárgyra vonatkozó tudás a maga teljes egészében világosodjék meg a hallgató előtt. Elsősorban nem az érdekli, hogy azok, akiket tanít, papok, orvosok, tanárok, vagy mérnökök és egyebek akarnak-e lenni, hanem hogy milyen alapvető igazságokon épül fel az a gyakorlat, amelyet ezek a különböző hivatású emberek életükben ki fognak fejteni. Így történik aztán, hogy minden más iskolát szinte kizárólagosan gyakorlati célok irányítanak, az egyetem azonban a tiszta elméleti tudás fényétől vezetteteti magát, mert nem csupán tanító, hanem az igazságot a maga legmélyebb alapjogaiban kutató intézmény rejlik benne. Azt mondhatnók, hogy míg a többi iskola bizonyos hasznossági szempontoknak rendeli alá az ismereteket, addig az egyetem ezeket a hasznossági szempontokat csupán másodlagosoknak tekinti, mert egyedül a tiszta igazság, az elmélet meg-

világítása a célja. Abban a meggyőződésben él és kutat, és egyben tanít is, hogy elmélet nélkül tétovává és bizonytalanná válik minden gyakorlat, s hogy a valóságnak az ember csak akkor válik igazi urává és formálójává, ha sikerült annak alapjaiba bepillantania. A valóság ugyanis mindig valamiféle igazságokhoz igazodik és csak annak engedelmeskedik, akik ezeknek az igazságoknak birtokában van. Innen származik az egyetemnek az a kiirthatatlan törekvése, hogy magát egyedül és kizárólag az igazság szolgájának: kutatójának és tanítójának vallja, és életében semmi más szempontot sem óhajt uralkodóvá tenni, mint ezt az igazságot. Ezt fejezi ki az egyetemnek sokat emlegetett autonómiája is, amely lényegében azt a követelményt rejt magában, hogy azokat, akik magukat a tiszta igazság szolgálatának szentelik, semmi más szempont nem kormányozhatja, mint maga az igazság. Az egyetem munkájából ennek kell a lehető legvilágosabb formában felragyognia, és lejtőre jut mindig az egyetem, ha annak tevékenységében hatalmi, hasznossági, vagy egyéb értékek szolgálata válik uralkodóvá. Ezért idegenkedik minden egyetem a politikától, de fél attól is, hogy a gazdasági szempontok túlságosan rányomják bélyegüket az egyetem életére. Ebből a törekvéséből fakad az a kívánsága is, hogy a tudományos munka irányításában tudósokról tudósok kezében legyen a döntés: az egyetem tehát önmaga vágyik kijelölni azokat, akikkel a tudományos kutatásban és tanításban munkáját végeztetni kívánja. Mert ha valahol szükség van elhivatásra, akkor itt valóban erre hivatott embereket kell kiválogatni, mivel nincs az a földi hatalom, amelyik tudóssá tehetne valakit, ha az erre alkalmatlan.

Ebből a pár igénytelen megjegyzésből is látható, miben különbözik az egyetem munkája minden más iskola munkájától. Nincs egyetlen olyan iskola se rajta kívül, bármily előkelő szerepet töltsön be az állam szervezetében és a polgárok életében, amely ennyire öntudatosan, tisztán az igazsággal volna eljegyezve. Ezért az egyetemek süllyedésének korát szokta jelölni minden olyan törekvés, amely belőlük csupán legmagasabb rendű szakiskolákat szeretné csinálni, és nem a tiszta elméleti tudás szolgálatának értékét becsüli bennük, hanem azt, hogy milyen hasznos polgárokat nevelnek az állam és a társadalom részére. Az egyetem lényén éppen úgy, mint magán az emberén valami sajátos és kiirthatatlan kettősség vonul végig: egyfelől a tiszta elmélet világába tekint, mikor csak az igazságot keresi annak legvégső alapjaiban, másfelől pedig az előtte elterülő életet figyeli és azt keresi, hogy miképpen lehetne ezeket az igazságokat emberek munkáján át a közösség életében valóságokká tenni. Itt rejlik az egyetem és szakiskola eszméjének küzdelme, amelyek harcát minden egyetem szeretné a maga életében valahogyan egyensúlyba hozni. Ebből a kettősségből azonban nemcsak ellentétek, hanem termékeny következmények is származnak, amelyek végül megszabják a mai egyetemek életformáját is. Azáltal ugyanis, hogy az egyetem a gyakorlati érdektől mentes tiszta elmélet értékét felmutatja, sokszor az a veszedelem fenyegeti, hogy elszakad a valóságos élet talajától és a közösségi élet fölött légüres térben lebegővé válik. Viszont az a követelmény, hogy

az általa felismert igazságokat olyan emberekre bízta, akik azt a közösségben valóra tudják váltani, odaköti az egyetemeket ahhoz a környezethez, amelyben élnek és ahol az igazságot keresik. Ahogy minden embernek van valami nagy és egyetemes rendeltetése, amely túl emeli őt a földi lét kicsinyességein és egy magasabb világ elhívását tárja elébe, úgy az egyetem is, noha az igazság felkutatását vallja feladatának, ezt az igazságot mindig valami konkrét, határozott létű társadalom keretében óhajtja gyümölcsöztetni és valóra váltani. Nem szakadhat ki ennél fogva abból a közösségből, amelyhez léténél fogva hozzátartozik s amelyet éppen az általa felismert igazságokkal kíván gazdagabbá és erősebbé tenni.

2.

IGAZOLJA ezt a tételünket az egyetemek története. Az ilyesféle kutató közösségnek legelső formája, a Platon Akadémiája sem volt teljesen idegen az athéni élettől, amelynek egyik legszebb kivirágása. Platon azért gyűjtött maga köré az Akadémiában olyan embereket, akik életük értelmét az igazság kutatásában és terjesztésében látták, hogy általa magának Athénnek a sorsát terelje a lehető leghelyesebb irányba. Azt tartotta, hogy emberhez csak az olyan élet méltó, amely teljesen tisztában van a maga céljával és rendeltetésével, ezért fáradhatatlanul nyomozta azokat a végső igazságokat, amelyek minden öntudatos emberi létnek, de főképen az athéni társadalom életének alapjául szolgálhatnak. Hitte és vallotta, hogy az ember épen abban különbözik az állattól, hogy létét nem pusztán az ösztönök tudattalan irányítására bízta, hanem tudatosan kívánta látni azokat a célokat és a hozzájuk vezető utakat, amelyeken az embernek haladnia kell. Akadémiája tehát a legtudatosabban irányított emberi élet érdekében született meg, mert meg volt róla győződve, hogy minden valóság éppen általa válhat valósággá, hogy valami elvi természetű elmélethez és igazsághoz igazodik. De nemcsak a Platon Akadémiája, hanem a középkori egyetem, a mai egyetemeknek igazi őse is, ebből a meggyőződésből született meg. A középkori egyetemek akkor keletkeztek, mikor a nyugat-európai emberi társadalom nem akart többé öntudatlanul, akár az ösztönökből, akár a kritika nélkül elfogadott hitből élni, hanem igyekezett ennek az életnek legmélyebb alapjaiba is belé látni. Ez a törekvés nem tagadta meg a tudattalan lét mélységeit, hanem vágyott annak a mivoltába is mélyebben belé tekinteni. A középkori egyetem nem a hitnek és észnek az ellentétéből fakadt, sőt abból a meggyőződésből, hogy a valóság és az ész egymásnak nem ellenségei, hanem kettőjük között a lehető legbensőbb azonosság áll fenn. A hit ennél fogva nem ellenkezik az észszel, hanem benne a valóságnak valami másféle ismerete rejlik. S mikor az ész a valóság kutatása felé fordult, ezt nem a hit lerombolására tette, hanem abban a felfogásban, hogy az ész maga is képes világosságával behatolni azokba a mélységekbe, amelyekről addig csak a hit hozott neki hírt. Talán nem hatolhat olyan mélyre, nem láthat bizonyos területen olyan világosan, de az igazság,

amelyet az ész felfedez, maga is azokhoz a mélységekhez tartozik, amelyekből a hit gyökerei táplálkoznak. Az igazság kutatásának az az eszméje, amelyet a középkori egyetem vallott, hozzátartozik a városi életet élő ember életformájához, aki az ösztönös és tudattalan, úgynevezett hagyományos életstílus helyébe a tudatos és az ész kritikáján felépült életformát szeretné állítani. Innen van, hogy a nyugat-európai városi élet volt a középkori egyetemek melegágya. Az ész és a kritika szabadságának nagy tisztelete volt szükséges ahhoz, hogy az egyetemek egyáltalában megszülethetnek. Ezért vallja a középkori tudós azt, hogy az ész és a valóság egymással nem ellenkezhetnek, s hogy a hit tételei észszerűek is, noha mi emberek nem mindent érthetünk meg belőle. A dogma a hit tartalmának lehető legésszerűbb kifejezése, ezért az ész bizonyos fokig a hittal párhuzamosan haladhat, bár vannak csúcok, ahova soha sem érhet fel. Így történhetett meg az a paradoxnak látszó jelenség, hogy a középkori egyetem magának a hit igazságainak ésszel való lehető megvilágítására is törekedett, mert hitben és tudományban egyaránt ugyanannak a valóságnak különböző formájú, de lényegében azonos megismerését látta. Az öntudatos életre törekvő városi polgárnak szüksége volt az egyetemre és a tudományra, mert meg volt győződve róla, hogy ezeknek segítségével létünket valóban emberibbé és tudatosabbá sikerül formálnia.

Egyetemnek és polgári öntudatnak ezt a benső kapcsolatát mutatja a középkori egyetemek szervezete is, amely tökéletesen a városi polgárság autonóm életének formáit öltötte magára. Az egyetem tehát annak a gondolatnak lett a kifejezése, hogy az emberi élet öntudatossága megköveteli, hogy mindazt, ami körülöttünk van, valamint a magunk cselekvéseit is az igazság elveivel világosítsuk át, mert csak így tudunk igazi kultúrát, azaz emberi létformában élni. Ez a törekvés egyúttal beleállította az egyetemeket abba az emberi közösségbe, amelynek létszükségleteiből fakadtak. Lehetővé tette, hogy amikor az egyetem a tiszta elméleti tudás igazságainak szolgálatára szentelte magát, akkor egyszersmind annak a társadalomnak is nevelőjévé és formálójává lehessen, amely az önmaga érdekében hozta őket létre és fejlesztette naggyá. Itt van a gyökere annak, hogy miért több az egyetem, mint egyszerű szakiskola: elméletnek és valóságnak ez a benső összefüggése és tudatosítása emeli arra a rangra, amelyet egyetlen más iskola sem vitathat el tőle.

Elméletnek és gyakorlatnak ez a benső egysége megvilágosított már a görögök elméjében is, amikor az igazi tudománynak azt a vonását hangsúlyozták, hogy az igazi megismerés csak a valósággal való tevékeny érintkezésből fakadhat. A tudás nem a valóságtól elfordult valamiféle misztikus látás, légüres térben való lebegés, hanem a valósággal való érintkezésből megszülető ismeret. Aki tudni akar, annak állandó cselekvő érintkezésben kell lennie azzal a tárggyal, amelyet szeretne megismerni, mert csak így fedezheti fel azokat az igazságokat, amelyek alapján lehet minden valóság valósággá.

Ezt a helyes és alapvető felfedezést az újkori egyetemek tu-

dáeszmeje sem tagadta meg, noha éppen az újkor gyakorlati és hatalmi törekvései sokszor elfeledéssel fenyegették ezt az igazságot, és ennek következtében az egyetemek gyakorlati jelentőségét és legfőbb szakiskola voltát hangsúlyozták. Ahol azonban elevenen élt az igazi egyetem eszméje, ott féltékenyen őrködtek mindig azon, hogy homályba ne kerüljön a tiszta elmélet fontossága, amely nélkül igazi egyetem és egyetemi élet teljességgel lehetetlen. Nem azt jelenti ez a követelmény, hogy az egyetem szakadjon el a valóságtól és ne törődjék azzal a közösséggel, amely élteti és munkájának lehetőségét megadja, hanem éppen ellenkezőleg: az a feladat rejlik benne, hogy azt a valóságot, amelyben az egyetemnek is élnie kell, legmélyebb alapjaiban ismerje meg, mert csak így válik annak urává és alakítójává.

3.

A FENTIEK igazolásul szolgálnak arra, hogy bármily elméleti magasságokban vagy mélységekben keresi az egyetem a maga létének igazolását, soha sem szakadhat ki abból a tájból és környezetből, ahol élnie adatott. Világos bizonyossága ennek az is, hogy az újkorban a középkori nagy emberi egyetemesség nemzetekre történő elkülönödésével együtt az egyetemek maguk is különböző nemzeti jelleget öltöttek magukra. Mai napság egész világosan áll előttünk, hogy bármennyire egyformán az igazság kutatásának és tanításának szenteli magát egy-egy egyetem, mégis különbség van köztük aszerint, hogy milyen nemzeti közösség talaján élnek és munkálkodnak. Azt mondtuk, hogy az egyetem az igazságokat mindig a valóság kutatásából, a vele való érintkezésből óhajtja megismerni. Magától értetődik tehát, hogy aszerint, hogy milyen valóságokkal érintkezik, más- és más problémái születnek meg. Ahogy az emberi élet általában egyéniesül, éppúgy egyéniesülnek az egyetemek is. A táj, a környezet, az emberi és társadalmi feladatok, amelyek előttük állanak, nem mindenütt azonosak. Más kérdéseket kell megoldani az angol, az amerikai, a francia, a német, a magyar, stb. egyetemeknek, mert azon túl, hogy vannak közös problémáik, vannak olyan kérdéseik is, amelyek őket azokhoz a valóságokhoz kötik, amelyeket maguk előtt készen találnak. Egészen bizonyos, hogy pl. a magyar egyetemnek éppen a magyar élet elvi alapjainak megismeréséből és a magyar élet formálásának akaratából sokkal fontosabb megismernie a tudóvész természetét, mint a tropikus álmokórét. Sokkal fontosabb reá nézve a magyar jogrendszernek a megvilágítása, mint pl. a német, vagy az angol jogrendszeré. Előbbvaló a magyar történetnek, a magyar népnek, a magyar irodalomnak a megismerése, mint valami idegen nép életjelenségeinek és alkotásainak a megvilágítása. Az egyetemeknek egyetemes feladatokon túl tehát vannak sajátosra a tájból és a közösségből fakadó feladataik. Nekik elsősorban ott és azon a helyen kell fényükkel világítani, ahol életük és munkásságuk lefolyik. Ebből következik, hogy pl. a szegedi egyetemnek a magyar egyetemek között is az egyetemes magyarságot érdeklő elvi igazságok felkuta-

tása mellett vannak olyan feladatai, amelyek Szeged tájából és a Szeged létfeltételeit meghatározó tényezőkből adódnak. A szegedi egyetem akkor teljesíti valóban legszebben a maga hivatását, ha nem feledkezik meg arról a valóságról, amely legközelebb van hozzá, és amelynek elméleti átvilágítása legszorosabb kötelességei közé tartozik.

Szeged egyeteme azt szeretné, ha azok az igazságok, amelyeknek felkutatására vállalkozik, elsősorban azokat a valóságokat értetnék meg velünk, amelyek a mi életünket határozzák meg. Természetes, hogy ezek a valóságok nem tisztán és kizárólag Szeged határánál érnek véget, hiszen a szegedi élet végeredményben az egész magyar életnek, sőt az európai közösségen túl az egész emberiség életének is függvényei, és csak ezeknek az összefüggéséből érthetők meg. Viszont igaz az is, hogy mindezt elsősorban önmagunkból kiindulva és a magunk létének alapjaiból megismerve érthetjük meg teljes egészükben. Ezért azt szeretnők, hogy az egyetem által felkutatott igazságok elsősorban ennek a mi szűkebb körünknek váljanak hasznára és szolgáljanak az emelésére. A mai ember nem tud már bizonyos nagy fokú tudatosság nélkül élni. Ennek a tudatosságnak a fejlesztésére és építésére kíván szolgálni az egyetem mindennemű életnyilvánulata. Ha sikerül elérni, hogy életünknek és cselekvésünknek mélyebb értelmébe bepillanthatunk azoknak az igazságoknak a révén, amelyek felkutatására szenteljük életünket, akkor elmondhatjuk, hogy munkánk nem volt hiábavaló és a szegedi egyetem megtette a maga feladatát.

HALASY-NAGY JÓZSEF.

Aba-Novák Vilmos.

SZINTE PÉLDÁTLAN az az országraszóló szellemi összecsapás, amely Aba-Novák Vilmos művészete körül vagy egy évtizeden át csaknem mindenkit, aki a művészetben csak valamennyire is közügyet látott, megmozgatott, állásfoglalásra bírt. A legkiválóbb kritikusoktól kezdve a képzőművészeti analfabétáig egy évtizednél hosszabb időn át írt, beszélt, támadott és nyilatkozott csaknem mindenki. Voltak, akik a maguk nevében szálltak síkra és voltak, akik úgy érezték, hogy közügyet képviselnek, egyházat vagy hazát, ízlést vagy erkölcsöt, tradíciót vagy közérdeket védenek akkor, ha Aba-Novákot dicsérik — vagy szidják. Ne feledjük el, hogy a századfordulóra az európai lélek kettéhasadva érkezik meg. A mindent átható materializmus olyan szétágazást idéz elő az elvont és a gyakorlati szellem képviselői között, amilyenre aligha tudunk példát a történelemben. A gyakorlati ember a rosszul értelmezett naturalizmus zsákutcájába téved. Az érzékelhető természet pusztá ábrázolása a legfőbb követelmény, hiszen ez könnyen ellenőrizhető. Jó összehasonlítás a modellel: több szakértelem fölösleges, sőt káros is hitük szerint. A művészek és a szakértők jórésze, úgy vélik,